Razvodnjavanje lijepe razlike

Ian Paul i Andrew Bartlett · Njemački prijevod: Hans-Jörg Ronsdorf · lipanj 2022. · revidirano u listopadu 2026.

Prije svega u SAD-u, ali i u anglosaksonskom svijetu, rasprava o tome smiju li žene voditi i poučavati ponovno je u punom jeku. Poput valova koji jednom u desetljeću prolaze kršćanstvom, a ovdje osobito konzervativnim evanđeoskim svijetom. Ipak, argumenti takozvanih komplementarista (zagovornika stajališta da je Bog muškarcima i ženama dao različite uloge, a vodstvo pripada muškarcima: Piper, Grudem, Keller, Carson, MacArthur, Burk, DeYoung, Dever, Matthias Lohmann – u Njemačkoj nemali broj slobodnih crkava, inicijativa i izdavača kao što su E21, EBTC, KFG, skupštine Braće svih usmjerenja, izdavačka kuća 3L itd.), koji smatraju da mogu biblijski utemeljeno isključiti žene iz poučavanja i vodstva, svi su već obrađeni i opovrgnuti. Ovaj se esej bavi tekstom koji iznova pokušava utemeljiti tu tezu o hijerarhijski podređenoj ulozi žene. To je nešto noviji pristup, ali jednako promašen, kao što pokazuje ova kritika Iana Paula i Andrewa Bartletta.

Ovo je radni prijevod uz pomoć DeepL.com, a ne tekst spreman za tisak. Riječ je samo o tome da se prenese smisao, kako bi se mogli pratiti argumenti i protuargumenti. Doista sam (za sebe) pronašao nekoliko novih misli koje me još jednom potvrđuju u tome što sam to stajalište posve napustio.

Hans-Jörg Ronsdorf, 28. lipnja 2022., Augsburg

Udružio sam se s Andrewom Bartlettom QC, autorom knjige ***Men and Women in Christ: Fresh Light from the Biblical Texts*** (IVP, 2019), kako bismo predstavili biblijsku kritiku teksta „**Beautiful Difference: The Complementarity of Male and Female**“ Andrewa Wilsona, govornika i teologa pri Newfrontiersu. Potpune podatke o autorima i podupirateljima ove kritike naći ćete na kraju teksta.

Wilsonova obrana komplementarizma

Komplementarizam[1] je u krizi.

Godine 1991. izašlo je važno komplementarno djelo *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*, koje su uredili John Piper i Wayne Grudem. No 2020. godine izašla je knjiga „*Recovering From Biblical Manhood and Womanhood*“. Naslov već daje naslutiti sadržaj. Autorica, Aimee Byrd, teologinja je koja piše iz jedne reformirane denominacije u SAD-u, koja u svojim crkvama ne dopušta žene na položajima vodstva.

Knjigu Aimee Byrd prikazao je Denny Burk, vodeći sjevernoamerički komplementarist. On otvoreno priznaje da postoji naraštaj koji „želi izaći iz komplementarizma“. Upozorava: „Postoji naraštaj koji traži izlaz, a Byrd ga nudi.“ Njezina je publika „spremna otići i traži samo koliko-toliko inteligentan izgovor da to učini.“[2]

Terran Williams pastor je velike crkve u Južnoafričkoj Republici koja je privržena komplementarizmu. Zamolili su ga da razradi i napiše bolju obranu njihova stajališta. Kad je to stajalište temeljito provjerio, ustanovio je da ga ne može obraniti Biblijom.[3]

Mnogi doista napuštaju komplementarizam. Žene pronalaze svoju punu slobodu u Kristu. Muškarci gledaju na žene novim očima, kao na svoje prave suborkinje.

No ***Andrew Wilson*** krenuo je zaustaviti gubitke. On je pastor koji poučava i starješina u crkvi na jugoistoku Londona, koja pripada obitelji crkava Newfrontiers. Poštujemo ga kao dobronamjernog brata u Kristu, dobra srca. S pravom je poznat kao inteligentan i promišljen autor.[4] ***On je možda vodeći europski teolog komplementarizma.***

Wilson s pravom kritizira neke vidove toga pristupa. Priznaje da je taj pristup ponižavao naše sestre, da je Ameriku poslijeratnog razdoblja učitavao u Novi zavjet, da je branio neortodoksna gledišta o Trojstvu i da je one koji misle drukčije neopravdano otpisivao kao teološke liberale. Unatoč tome želi zadržati dosadašnju crtu te tvrdi da bi samo muškarci trebali voditi u obitelji i u crkvama.

Svjestan je da mnoge kršćane koji svoju vjeru crpe iz Biblije ne uvjeravaju uobičajeni argumenti za komplementarizam. ***Zato je pokušao bolje. Želi komplementarizam preimenovati u „komplementarnost“. I želi ga postaviti na širi biblijski temelj.*** To je učinio u utjecajnom eseju: „Beautiful Difference: The Complementarity of Male and Female“ (Komplementarnost muškarca i žene).[5] Iako se bavi i muškim vodstvom u obitelji, njegova argumentacija ponajprije cilja na obranu isključivo muškog vodstva u crkvi (samo muškarci kao starješine).

Članak je privlačan i lijepo napisan – i doista u njemu ima nekih važnih istina s kojima se slažemo.[6] ***No pruža li on doista uvjerljive biblijske argumente za ograničavanje vodstva crkve na muškarce? Mi mislimo da ne.*** Suprotno njegovu cilju, Wilsonov nauk zapravo narušava lijepu razliku između muškaraca i žena. Ostaje iza pune komplementarnosti (uzajamnog nadopunjavanja). Dok muškarce ne ograničava, žene ograničava na način koji Bog ne želi. Molimo vas, čitajte dalje kako biste otkrili u čemu je to stajalište pogrešno.[7]

Wilsonova argumentacija

Počinjemo sažetkom Wilsonove argumentacije. On odstupa od često korištenog pristupa dokazivanja izdvojenim reccima. Umjesto toga nastoji slijediti cjelovit biblijski pristup. Njegove su glavne točke:

1. Komplementarnost je ugrađena u Božje stvorenje, pa tako i u muškarce i žene.
2. Muškarci i žene stvoreni su da budu različiti. Njihove su osobine upravo ono što bismo trebali očekivati prema Post 1-4, gdje je muškarac (na hebrejskom slično riječi za „zemlju“) dobio zadaću čuvati vrt od napada, a žena, Eva (slično riječi za „život“), nazvana je majkom svih živih.
3. Komplementarnost muškarca i žene izražava se u braku, u obitelji i na radnom mjestu. Prema 1 Tim 5,1-2 trebali bismo se prema starijim ženama odnositi upravo kao prema majkama, prema starijim muškarcima upravo kao prema očevima, prema mlađim ženama kao prema sestrama itd., a ne kao prema spolno neutralnim jedinkama ili bespolnim, atomiziranim radnicima.
4. Središnje je to da samo muškarci trebaju biti starješine u crkvi, jer (a) zadaća je starješina čuvati i štititi crkvu kao pastiri stada i (b) u svakoj su fazi biblijske povijesti upravo muškarci zaduženi čuvati i štititi Božji narod:

Kao potporu za (a) upućuje na Dj 14,22-23; 20,17-38; Tit 1,5-9; 1 Pt 5,1-4. Kao potporu za (b) upućuje na sedam tema koje obuhvaćaju šest primjera i jedan poučni odlomak. Primjeri su: Adam, patrijarsi, levitski svećenici, izraelska monarhija, dvanaestorica apostola i obilježja novoga Jeruzalema, kojim Biblija završava. Pouka je Pavlov popis uvjeta za starješine crkve.

5. Iako žene imaju veliku ulogu u biblijskoj povijesti, one kao žene služe na način koji nadopunjuje službu muškaraca. Kao žene mogu činiti svakakve stvari koje muškarci ne mogu ili ne čine.
6. Crkvu treba promatrati kao obitelj. Osporavati da žene mogu biti starješine stoga je isto kao osporavati da žene mogu biti očevi, a muškarci majke.

Pohvaljujemo Wilsonov pokušaj da slijedi cjelovit biblijski pristup. No njegova je argumentacija očito manjkava: pogrešna je u pogledu biblijske povijesti, proturječi biblijskoj teologiji i neutemeljena je u svojoj biblijskoj egzegezi. Razmotrit ćemo redom svaku od tih točaka.

Biblijska povijest

Prema Wilsonu, u svakoj su fazi biblijske povijesti muškarci ti koji su zaduženi čuvati i štititi Božji narod. Time misli da su samo muškarci, a ne žene, od Boga pozvani čuvati i štititi Božji narod.

No to jednostavno nije istina. Istaknuti protuprimjeri opovrgavaju njegovu tvrdnju:

- Koga Bog pri izlasku Izraela iz Egipta, osim Mojsija, određuje da sigurno vodi narod kroz pustinju? Mojsijeva brata i sestru – Arona i Mirjam. Vidi Izl 15,20-21; Br 12,1-2; Mih 6,4.
- U doba „sudaca“ Bog postavlja Deboru da vodi i oslobodi izraelski narod tako što rješava sporove, prorokuje i predvodi narod u boju (Suci 2,16-19; 4-5).
- U vrijeme kralja Jošije Bog poziva Huldu kao proročicu da vodi kralja i narod i potakne duhovno buđenje (2 Kr 22,11-23,3).[8]
- U Novom zavjetu Priska štiti crkvu u nastajanju u Efezu od nedostatnog nauka (Dj 18,18-28). Način na koji Luka pripovijeda tu priču daje naslutiti da u tome vidi Božje vodstvo.[9] Ona je također izložila svoj vrat da spasi Pavlov život (Rim 16,4).[10]
- Junija, koja je bila u zatvoru s Pavlom, od Boga je pozvana da bude apostol (Rim 16,7). Njezina je apostolska služba bila iste vrste kao služba Apolona i Barnabe, putujućih evanđelista i osnivača crkava.[11] Nauk apostola pridonosi tome da se crkva sačuva i zaštiti.

Čak ni neki od primjera koje je Wilson sam odabrao ne pokazuju da je Bog pozvao isključivo muškarce da štite Božji narod.

Prvo: Adam. Wilson kaže da je on postavljen u vrt „da služi i da nad njim čuva stražu“ (Post 2,15). Polazimo od toga da je njegov prijevod „služiti i čuvati stražu“ ispravan, iako je riječ o manjinskom tumačenju hebrejskog teksta.[12] Ipak:

1. Post 2 ne kaže da je čuvanje vrta bila isključivo Adamova zadaća. Naprotiv, žena je u toj zadaći trebala biti njegova pomoćnica ili „družica koja mu odgovara“ (Post 2,18; usp. 1,28).

2. Čini se da u biblijskoj upotrebi riječ za „pomoćnika“ ('ēzer), koja se primjenjuje na ženu, ima prizvuk „zaštitnika“ ili „izbavitelja“. Pri svakoj drugoj upotrebi te riječi kontekst pokazuje da je pomaganje zapravo zaštita ili izbavljenje, često Božja pomoć Izraelu.[13]

3. Čuvanje vrta nije čuvanje Božjega naroda.[14]

Drugo, patrijarsi. Wilson ne navodi nijedno mjesto u Pismu na kojem Bog svim patrijarsima daje zadaću štititi Božji narod. Ako se misli osloniti na činjenicu da su neki od njih to ponekad u praksi činili, onda i mi možemo navesti primjere žena koje štite Božji narod:

Abigajila spašava svoga muža i muškarce u njegovu kućanstvu od nasilne smrti (1 Sam 25).

Rahaba štiti muške uhode (Jš 2).

Jedna bezimena žena spašava stanovnike Tebesa od smrti u plamenu (Suci 9,50-57). Ona je osobito zanimljiv primjer. Čini djelo snage (podiže mlinski kamen) u ratnom činu obrane (smrtno ranjava kralja Abimeleka koji opsjeda grad) kao dio Božjega plana da pobijedi zlo (r. 56). No budući da za Abimeleka nije društveno prihvatljivo da ga ubije žena, on naređuje svome štitonoši da izvuče mač i ubije ga. To pokazuje kako Božje postavljanje žene da štiti ili vodi, kako bi ostvario svoje namjere, krši patrijarhalne društvene norme kulture.

Mudra žena iz Abel Bet Maake štiti muškarce i žene svoga grada od vojske koja nadire (2 Sam 20).

Estera spašava Židove od pokolja (Est 2,19-9,19).

Snažna žena iz Izr 31,10-31 štiti vlastitu obitelj i kućanstvo, ali i siromašne i potrebite. Opisana je kao ideal, no to podrazumijeva da se opisane osobine nalaze kod stvarnih žena, iako ne sve kod jedne osobe.[15]

Treće: novi Jeruzalem. Wilson piše:

> *Biblija završava time da je ženski grad – kojemu pripada cijeli Božji narod, bez obzira na to kojega smo spola – spašen od muškog Otkupitelja i naposljetku s njim vjenčan, pri čemu su zidine grada i njegovi temelji nazvani po muškim apostolima i muškim patrijarsima.*

Nije jasno zašto Wilson novi Jeruzalem smatra dokazom za svoju tezu. U Ivanovu viđenju ne radi se o patrijarsima ili muškim apostolima koji štite Božji narod:

- U Otk 21,12 na vratima (ne na zidinama) napisana su imena dvanaest plemena sinova Izraelovih. Vrata su ulazi. Ta imena označuju tko smije ući, naime cijeli Božji narod (vidi Ez 48,30-35; Otk 7,4.9). Vrata nisu tu radi zaštite: ona se nikada ne zatvaraju (21,25).
- U Otk 21,14 gradski zid ima dvanaest temelja na kojima stoji „dvanaest imena dvanaest apostola Jaganjčevih“. Izraz „apostoli Jaganjčevi“ upućuje na osnivanje Crkve po apostolskoj poruci o Isusu kao onome koji nas je „svojom krvlju oslobodio od naših grijeha“ (Otk 1,5). Ovdje nije riječ o zaštiti.[16]

Bog je ženama zapovjedio da zajedno s muškarcima vladaju (Post 1,28) i, kako se čini, da zajedno s muškarcima štite (Post 2,18). Stoga bismo čak i nakon negativne posljedice ljudske neposlušnosti u Post 3 („a on će vladati nad tobom“ – 3,16) mogli očekivati da ćemo u biblijskoj povijesti naći ponešto svjedočanstava o takvom vladanju i zaštitničkom ponašanju. I upravo to i nalazimo. Vidi gore navedene primjere, od Mirjam do snažne žene u Izr 31.

Biblijska teologija

Da bismo Bibliju ispravno razumjeli, moramo imati pred očima novozavjetnu predodžbu o dvama suprotstavljenim vjekovima.

Postoji sadašnji zli vijek iz kojega nas je Isus spasio i postoji budući vijek koji je Isus započeo. Budući će se vijek u potpunosti ostvariti pri budućem uskrsnuću i obnovi svega u novom stvorenju. U međuvremenu živimo u preklapanju vjekova, u „sada, ali još ne“. Taj se tijek misli jasno vidi na brojnim mjestima Svetoga pisma.[17]

Ispunjenje budućega vijeka nije povratak u Eden, nego nova i drukčija budućnost, koju simbolizira grad, a ne vrt (Otk 21,1-22,5). Tako se ljudi pri uskrsnuću, za razliku od Post 2,24, neće ni ženiti ni udavati (Mt 22,30). Razmnožavanje neće biti potrebno. Novo će stvorenje napučiti veliko mnoštvo koje nitko ne može izbrojiti, iz svih plemena, naroda, pukova i jezika (Otk 7,9; 19,6-7).

Naravno, Wilson sve to zna. Odmah na početku svoga članka piše o novom stvorenju:

> *Nije iznenađujuće da je ukidanje razlike između neba i zemlje povezano s ukidanjem razlike između muškarca i žene.*

No kad razvija svoju argumentaciju, biblijski okvir pada u zaborav. ***On argumentira kao da nema bitne razlike između prvoga stvorenja i novoga stvorenja ili između staroga i novoga saveza. S pravom kaže: „Kršćani su pozvani u ovom vijeku izražavati komplementarnost muškarca i žene", ali propušta obratiti pozornost na to kako taj poziv dobiva svoje pobliže određenje u izričitom pozivu da se u ovom sadašnjem životu izražava novi život budućega vijeka.***

Njegov propust da razmišlja na način vjeran novozavjetnom kontekstu zorno se pokazuje u njegovim primjedbama o levitskim svećenicima:

> *Levitski svećenici, kojima je povjerena zaštita svetišta, a time i cijeloga izraelskog naroda, svi su muškarci, i to muškarci nasilja – dane provode ubijajući životinje, a za svećeničku su službu najprije posvećeni zato što su imali dovoljno revnosti za Jahvu da ubiju svoje sunarodnjake Izraelce (Izl 32,25-29).*

To se govori kako bi se poduprlo da crkve imaju muške starješine! ***No to je svijet daleko od života Novoga saveza.*** Slijedimo Otkupitelja koji nas uči da odložimo oružje, da ljubimo svoje neprijatelje, da molimo za one koji nas progone, da okrenemo i drugi obraz, da ne uzvraćamo udarac, da zlo nadvladamo dobrim, da protivnike blago ispravljamo i da grješnike vraćamo sa stranputice.[18] U Novom zavjetu nijedan vjernik nije pozvan da se kao vjernik služi nasiljem protiv drugih.[19] Oružje našega boja duhovno je, a ne oružje svijeta (2 Kor 10,3-5). Pavlova „svećenička služba" nije u ubijanju, nego u navješćivanju Božje radosne vijesti o životu (Rim 15,16). Svi Isusovi sljedbenici, i muškarci i žene, pozvani su naoružati se duhovnim oružjem za duhovnu borbu, koja nije protiv krvi i mesa (Ef 6,10-18).[20]

Promatrano u kontekstu biblijske teologije, značenje levitskog svećeništva u izravnoj je suprotnosti s Wilsonovim zaključkom. Svećeništvo Staroga saveza bilo je predznak službe Isusa Krista, našega velikoga svećenika, u kojemu svi vjernici postaju svećenici, i muškarci i žene (Heb 2-10; 1 Pt 2,9; Otk 1,6; 5,10). Ako se levitsko svećeništvo promatra kao pouka za vodstvo i zaštitu Božjega naroda, onda ta pouka glasi da su pod novim savezom za te zadaće pozvani i muškarci i žene.[21]

Wilsonov argument s prvim stvorenjem ovdje je jednostavno nevažan. Ne moramo raspravljati o tome koliko su muškarci drukčije „ožičeni" od žena da bismo razumjeli kršćansku službu. Muškarci nedvojbeno obično imaju veću mišićnu snagu od žena.[22] ***No tjelesne osobine poput mišićne snage nisu kvalifikacija za vođenje crkve.*** Biti starješina zahtijeva duhovne osobine karaktera i darove kako bi se novi život u Kristu poticao, hranio i štitio.

Upravo taj misaoni okvir (stari savez / novi savez, sadašnji vijek / budući vijek, prvo stvorenje / novo stvorenje) daje Pavlu slobodu da u Gal 3,28 („nema muškog i ženskog") izravno proturječi tekstu Post 1,27 („muško i žensko"). U svojoj poslanici ima pred očima suprotnost između prvoga stvorenja, narušenoga neposlušnošću, i novoga stvorenja, koje je započelo po Isusu Kristu (Gal 1,4; 6,15). U novom stvorenju u Kristu muškarac i žena više nemaju isto značenje kao prije. Kao što je ukidanje razlike iz-

među Židova i pogana u Kristu (iako je ona fizički i dalje postojala) imalo posljedice za ponašanje u Božjoj novoj obitelji (vidi Gal 2,11-21; 6,15-16), tako je i ukidanje razlike između muškarca i žene u Kristu (iako je ona fizički i dalje postojala) imalo posljedice za ponašanje: žene su postale punopravne suradnice u evanđelju.

U Kristu je započelo novo vrijeme. Ono se naslućivalo u Isusovu djelovanju, a odlučno je započeto pobjedom nad smrću na križu i Isusovim uskrsnućem u novi život, u kojem više nikada neće umrijeti. Taj se novi život po daru Duha Svetoga dijeli s onima koji ga slijede. Zato Petar na dan Pedesetnice navodi Joelovo proroštvo o budućem vijeku (Dj 2,17-18):

> *„I dogodit će se u posljednje dane, govori Bog, da ću izliti od svojega Duha na svako tijelo, i vaši će sinovi i vaše kćeri prorokovati, i vaši će mladići gledati viđenja, i vaši će starci sanjati sne. Čak ću i na svoje sluge i na svoje sluškinje u one dane izliti od svojega Duha, i oni će prorokovati.“*

U novom životu Duha stare se društvene razlike zanemaruju. Duh je dan svima. Kao što je Isus rekao: „U Prorocima je pisano da će svi biti poučeni od Boga“ (Iv 6,45, pozivajući se na Iz 54,13; vidi i Jr 31,31-34).

Duhovni darovi – i za vodstvo i za poučavanje – povezani su s početkom vijeka Božjega kraljevstva po Duhu i stoga se daju bez razlike spola:

- U Dj 2 žene trebaju prorokovati (r. 17-18), a jasno je da su žene doista pripadale skupini od 120 osoba koje su primile Duha. Prorokovanje je jedan oblik vodstva.
- U Rim 12,3-8 među darove koji se dijele „svakomu“ ubrajaju se proroštvo, poučavanje i vodstvo.
- U 1 Kor 12 među darove koji se dijele „svakomu“ (r. 7) ubrajaju se riječ mudrosti (r. 8), apostoli, proroci i učitelji (r. 28).[23] Ovdje je vrlo upadljivo da Duh „dijeli svakomu kako hoće“, a da se ne naznačuje nikakva razlika među spolovima.
- U Ef 4,11 nema nikakve naznake razlike prema spolu između apostola, proroka, evanđelista, pastira i učitelja (valja uočiti i proročice u 1 Kor 11, Prisku koja poučava u Dj 18 i Pavlove suradnice u Rim 16).
- U Kol 3,16 oni koji štite crkvu opominjanjem i poučavanjem mogu biti muškarci ili žene.
- U 1 Pt 4,10-11 „svatko“ smije „govoriti riječi Božje“.

Čita li se Biblija bez komplementarnih naočala, ti nauci potvrđuju pouku o zamjeni levitskog svećeništva svećeništvom svih vjernika u Kristu. ***Ako Petar i Pavao smatraju da je vodstvo crkve rezervirano samo za muškarce, zašto se onda njihovi nauci o darovima vodstva upućuju i muškarcima i ženama, a da to ograničenje ne iznose jasno? Nauci o duhovnim darovima pokazuju da pod novim savezom u pogledu vodstva crkve nema razlike između muškaraca i žena.***

Tomu ne proturječi ni to što je Isus izabrao dvanaestoricu apostola za apostole utemeljitelje svoga novog pokreta. Da, svi su bili Židovi, slobodni i muškarci. ***No postavio ih je u prijelaznom razdoblju, <u>prije</u> uspostave novoga saveza.*** Po uzoru na dvanaest patrijarha simbolizirali su obnovu Božjega naroda kao Isusovi sljedbenici.

Neosporno je da su nakon Pedesetnice, u vijeku Duha, kasniji vođe crkve mogli biti nežidovi ili robovi. To što su Dvanaestorica bili Židovi i slobodni nije argument protiv takvih vođa. Jednako tako ni to što su dvanaestorica apostola bili muškarci nije argument protiv toga da kasniji vođe mogu biti žene.

Biblijska egzegeza

Sada se okrećemo Wilsonovoj tezi da je zadaća starješina čuvati i štititi crkvu kao pastiri stada te njegovu tumačenju Pavlova popisa uvjeta za starješine crkve. Wilson smatra da i jedno i drugo propisuje da starješine mogu biti samo muškarci.

Slažemo se da je prema Novom zavjetu jedna od zadaća starješina čuvati i štititi crkvu kao pastiri stada***. No ni metafora „pastira" ni narav njihove zadaće ne upućuju na to da starješine moraju biti muškarci.***

U Bibliji pastiri nisu samo muškarci nego i žene (Post 29,9; Izl 2,16-17), tako da ta metafora ne podrazumijeva nikakav zahtjev vezan uz spol.

Što se tiče naravi zadaće, slažemo se da je više muškaraca nego žena prikladno za tjelesnu borbu. Kad fizički vukovi napadnu fizičko stado, muški su pastiri možda prikladniji od pastirica. No to nema nikakve važnosti za zadaću starješinstva u crkvi, koja zahtijeva duhovne osobine karaktera i darove zajedničke muškarcima i ženama.

To postaje vrlo jasno kad pogledamo uvjete za starješine crkve koje navodi Pavao.[24]

U Prvoj poslanici Timoteju Pavao izražava zabrinutost zbog određenih nekvalificiranih vođa (1,7) koji krivo poučavaju (1,3) i čiji spol ne navodi (1,3, grčki tisin, od tis – netko, bilo tko). Neposredno nakon što u 1 Tim 2,15 spominje žene, Pavao se okreće uvjetima za vođe i počinje spolno neutralnim uvodom: „ako tko (tis) želi postati nadglednik (grč. *episkopos*) …" (3,1).

Uz jednu jedinu prividnu iznimku, sva ponašanja i mjerila koja Pavao zatim nabraja mogu se odnositi i na žene. Bilo instinktivno bilo namjerno, Pavao naglašava poruku da žene mogu imati potrebne kvalifikacije za službu starješine. To čini tako da upotrebljava iste ili slične grčke riječi i misli kad na drugim mjestima u Prvoj poslanici Timoteju i u Poslanici Titu piše o ženama. Prođimo kroz popis u Prvoj poslanici Timoteju:

- Starješinstvo je dobro djelo (3,1); Pavao očekuje od žena da čine dobro djelo (5,10).
- Starješine moraju biti iznad svakog prijekora (3,2); Pavao očekuje od žena da budu bez prijekora (5,7).
- Starješine moraju biti umjereni (3,2); Pavao očekuje od žena da budu umjerene (3,11).
- Starješine moraju biti suzdržljivi (3,2); od žena Pavao očekuje da budu suzdržljive (2,9.15).
- Starješine moraju biti pristojni (3,2); od žena Pavao očekuje da budu pristojne (2,9).
- Starješine moraju biti gostoljubivi (3,2); od žena Pavao očekuje da budu gostoljubive (5,10).
- Starješine moraju biti sposobni poučavati (3,2); od žena Pavao očekuje da budu učiteljice dobra (Tit 2,3).
- Starješine ne smiju biti pijanice (3,3); od žena Pavao očekuje da ne budu odane piću (Tit 2,3).
- Starješine ne smiju biti pohlepni za novcem (3,3); od žena Pavao očekuje da se ne kite zlatom, biserjem i skupom odjećom (2,9).
- Starješine trebaju dobro upravljati svojim kućanstvima (3,4); Pavao očekuje od žena da upravljaju svojim kućanstvima (riječju koja je složenica snažnoga pojma despoteō) (5,14).
- Starješine moraju dostojanstveno držati svoju djecu u stezi (3,4); Pavao očekuje od žena da pokazuju dostojanstvo (3,11).

- Starješine ne smiju biti novoobraćenici koji iz oholosti upadnu u osudu (3,6); Pavao očekuje od žena da budu ponizne i da ne upadnu u osudu (5,10.12).
- Starješine moraju imati dobro svjedočanstvo od onih izvana (3,7); od žena Pavao očekuje da imaju dobro svjedočanstvo od drugih (5,7.10).

Pavao navodi još niz drugih osobina: blag, ne nasilan (usp. 1,13!) i ne svadljiv (3,3). Nesporno je da se te osobine nalaze i kod žena. Pavao je dakle nabrojio najmanje šesnaest osobina ili oblika ponašanja koji se zacijelo mogu naći i kod muškaraca i kod žena. Čini se da polazi od toga da žene mogu ispuniti te uvjete.

Pavlova razmišljanja u skladu su i s drugim njegovim primjedbama o brizi za Božji narod, koje uključuju ženske slike. Svoju službu i službu Silvana i Timoteja među Solunjanima opisuje kao blagu poput djeteta, poput majke dojilje sa svojom djecom (1 Sol 2,7). U svojoj službi Galaćanima vidi se, u jednoj od najzapanjujućih metafora Novoga zavjeta, poput trudne žene koja rađa dijete (Gal 4,19).

Sve je to daleko od Wilsonove predodžbe da uvjeti za starješine predviđaju tipično mušku zaštitničku zadaću i da su upućeni isključivo muškarcima. Tekstovi dosljedno pokazuju da to nije Pavlovo razmišljanje.

Jedina prividna iznimka u popisu uvjeta jest da starješina mora biti mias gunaikos andra – doslovno „muž jedne žene“ (3,2). Taj se izraz odnosi na sukladnost s kršćanskim mjerilom spolne etike – ne promiskuitetan i ne poligaman. ***Zbog konteksta i načina na koji funkcionira grčki jezik taj izraz ovdje treba shvatiti općenito, tj. vrijedi i za muškarce i za žene. (Kad grčki autor želi uputiti i na muškarce i na žene, uobičajeno je upotrijebiti odgovarajuću imenicu za muškarce.)***[25]

Spolno neutralna formulacija Pavlovih uvjeta za starješine možda će iznenaditi čitatelje koji poznaju engleske prijevode 1 Tim 3, u kojima se tradicionalno upotrebljavaju brojne zamjenice i pridjevi muškog roda kojih u Pavlovu grčkom nema. ***Ipak se istaknuti, visokokvalificirani komplementarni stručnjaci poput Douglasa Mooa i Toma Schreinera slažu da tekst popisa uvjeta ne isključuje žene.***[26] ***Čini se da to prihvaćaju čak i John Piper i Wayne Grudem.***[27]

Iako Pavlov popis obično nazivamo „uvjetima“, gotovo ga svi stručnjaci i crkveni autoriteti s pravom shvaćaju više kao smjernicu nego kao propis. To nije crkveni pravilnik s pravnom definicijom uvjeta za službu starješine; to je savjet u pismu bliskom suradniku. Ne znamo ni za jednu veću crkvenu zajednicu koja od starješina zahtijeva da budu oženjeni (doslovno čitanje r. 2) ili da imaju barem dvoje djece (r. 4). Da je to zamišljeno kao propis, ni sam Pavao, pa čak ni vrhovni Pastir, Gospodin Isus, ne bi mogli biti starješine crkve.

Koji su onda Wilsonovi razlozi da popis tumači tako da je služba starješine ograničena na muškarce? Navodi sedam točaka.

Prvo kaže da se za starješine „pretpostavlja da su muškarci“. Ako misli da Pavao polazi od toga da će mnogi starješine biti muškarci, slažemo se s njim. No ako misli da Pavao polazi od toga da će starješine biti samo muškarci, onda mislimo da se vara. ***U popisu nema takve pretpostavke, jer nema uvjerljivog razloga da se*** *mias gunaikos andra* ***čita tako da se odnosi samo na muškarce.*** No čak i ako je Wilsonova prva točka točna, to ne potvrđuje njegovo stajalište, jer pretpostavka o mnogima nije uvjet.

Drugo kaže da starješina mora biti „muž jedne jedine žene“. To je aluzija na izraz mias gunaikos andra. Wilson ne objašnjava zašto u kontekstu smatra neprikladnim taj pojam shvatiti generički. ***Wilsonovo se stajalište sudara s tim da Pavao (1) svoj popis uvodi spolno neutralno, (2) nabraja sedamnaest oso-***

bina ili oblika ponašanja, od kojih se (prema Pavlovu shvaćanju) šesnaest zacijelo nalazi kod žena, i (3) sedamnaestu izražava na način koji se može čitati spolno neutralno (zbog strukture grčkoga), a ipak (4) namjerava da se ta sedamnaesta shvati kao preskriptivan zahtjev da starješine moraju biti muškarci. To nije vjerodostojno.

To je također u proturječju sa shvaćanjem da je popis više smjernica nego propis. Wilsonovo stajalište implicira da su oni koji su Johnu Stottu dopustili da služi crkvi kao pastor bili neposlušni Božjoj riječi, jer Stott nije bio oženjen.

Treće, kaže Wilson:

> *Crkva je obitelj koja ima i očeve i majke i hitno ih treba (npr. 5,1-2), a to je snažan pokazatelj da Pavao nadglednike vidi kao očeve.*

No logiku te argumentacije teško je razumjeti. Ako je Crkva obitelj kojoj trebaju i očevi i majke, to bi značilo da starješine trebaju biti i muškarci i žene.

Četvrto, smatra da je zahtjev da se dobro upravlja kućanstvom i da se djeca drže u pokornosti (3,4) „snažan pokazatelj“ da Pavao starješine vidi kao muškarce. No budući da žene upravljaju kućanstvima i odgajaju djecu,[28] temelj Wilsonova uvjerenja nije razvidan.

Peto, argumentira zahtjevom sposobnosti poučavanja (3,2):

> *Pavao je upravo to zabranio ženama (2,12; činjenica da postoje brojne rasprave o tome što je točno time mislio ne bi nas smjela spriječiti da vidimo očitu povezanost).*

Brojne rasprave ipak otvaraju ozbiljna pitanja koja se ne mogu tako lako otpisati. Nekomplementarni stručnjaci shvaćaju 2,12 tako da zabranjuje krivo poučavanje određenih žena. Postoje stvarne poteškoće s komplementarnim prijevodima i tumačenjima 1 Tim 2,12, među ostalim:

Budući da Pavlova poslanica cilja na suzbijanje krivog nauka (od 1,3), zašto se 2,12 čita kao zabrana da žene ispravno poučavaju, a ne kao zabrana da žene krivo poučavaju?

Ako Pavao želi postaviti opće pravilo, zašto onda kaže ouk epitrepō – „ne dopuštam“? Nigdje u Bibliji nema primjera da se taj izraz upotrebljava za postavljanje općeg pravila.

Ako je Pavlu u 2,12 riječ o upotrebi legitimnog pastoralnog autoriteta u crkvi, zašto onda upotrebljava glagol authenteō umjesto neke od uobičajenih riječi za vršenje autoriteta?

Komplementaristi prevode authenteō s „imati autoritet“ ili „vršiti autoritet“, ali ne mogu navesti nijedan jasan primjer toga značenja prije Pavlova vremena, u Pavlovo vrijeme ili sve do otprilike 300 godina poslije.[29]

Wilsonov argument u vezi s poučavanjem ipak promašuje čak i uz komplementarno čitanje, jer Pavao u 5,17 jasno kaže da ne poučavaju svi starješine.[30]

Šesto, upućuje na 3,11, gdje se usred uvjeta za đakone, koji počinju u 3,8 i nastavljaju se u 3,12, izričito spominju žene. Na temelju 3,11 Wilson smatra „gotovo nemogućim“ da je Pavao predvidio žene kao starješine. No time pretjeruje. Komentatori nisu sigurni u namjeru retka 3,11. Engleski prijevodi nisu složni u tome govori li Pavao u 3,11 o „ženama“, o „ženama đakona“ ili o „đakonicama“. Komentatori su predložili pet različitih tumačenja.

Jednostavno je čitanje da Pavao u 2,15 govori o ženama, a zatim svoj popis uvjeta za starješine započinje spolno neutralnim uvodom (3,1), tako da je čitateljima već jasno da je prvi popis namijenjen i muškarcima i ženama. No popis za đakone počinje izravno muškim pojmom „diakonous“, pa on pri diktiranju primjećuje da mora dati znak kako bi pokazao misli li samo na muškarce ili i na žene. Taj znak daje u 3,11: govori i o ženskim i o muškim đakonima. Andrew Bartlett daje prednost tom jednostavnom čitanju. Terran Williams daje prednost drugim tumačenjima, koja također nisu spojiva s Wilsonovim gledištem.[31]

Osim toga, već smo vidjeli da Wilson nije uzeo u obzir općeniti jezik popisa uvjeta za starješine, s osobinama i oblicima ponašanja prikladnima i za žene. Zato Wilsonov sud o značenju retka 3,11 ima malu težinu. ***I ako Pavao doista želi za sve crkve postaviti pravilo da samo muškarci smiju biti starješine, zašto to nigdje ne kaže tako jasno i nedvosmisleno? Zašto prepušta svojim čitateljima da iz odlomka o đakonima izvode nesigurne zaključke o starješinama?***

Sedmo: Wilson utvrđuje:

> *Čak se i egalitarni tumači često slažu da ti zahtjevi „prikazuju nadglednika kao muža i oca“ (Towner) i da „Pavao nadglednika dosljedno opisuje kao muškarca“ (Wright). Barem u ovom tekstu služba starješine nije spolno neutralna.*

No ta tvrdnja nije plod dobrog istraživanja.

Citat Philipa Townera potječe iz Townerova komentara Poslanica Timoteju i Titu. Dio je njegove rasprave o značenju izraza mias gunaikos andra. Wilson nije točno prenio ono što Towner piše. Towner ne piše da uvjeti prikazuju nadglednika kao muža i oca. Ono što on zapravo piše jest da „kućne pretpostavke kodeksa … prikazuju nadglednika kao muža i oca“ (naglasak dodan). Time smo opet kod argumenta pretpostavke, u kojem se ne slažemo ni s Wilsonom ni s Townerom, ali koji u svakom slučaju ne vodi nikamo, jer pretpostavka nije uvjet.

Wilsonov prikaz značenja komentara Toma Wrighta po našem je mišljenju još više obmanjujući. Citat potječe iz Wrightove knjige za pobožno čitanje o pastoralnim poslanicama iz niza Pavao za sve. Wilson prikazuje Wrightov komentar tako kao da podupire gledište da „starješinstvo nije spolno neutralno“, nego je rezervirano isključivo za muškarce. To je suprotno od onoga kako to vidi Wright. Evo što Wright kaže:

> *Pavao nadglednika dosljedno opisuje kao muškarca. Kad čitam ostatak Novoga zavjeta, mislim da je to prije posljedica toga što se grčka gramatika obično odnosi na oba spola zajedno i što su u ranom razdoblju Crkve vođe većine mjesnih crkava vjerojatno bili muškarci. Ne vidim to tako da isključuje žene iz te posebne službe i poziva.*

Na temelju svoga stručnog poznavanja grčkoga jezika prvoga stoljeća egalitarist Wright (zagovornik stajališta da su muškarci i žene jednaki te mogu služiti u svim službama i oblicima vodstva), kao i komplementaristi Moo i Schreiner, u Pavlovu popisu uvjeta ne vidi isključivanje žena.

Kamo nas onda dovodi Wilsonovih sedam razloga da se Pavlov popis tumači tako da isključuje žene iz službe starješine? Nijedan od njih nije uvjerljiv. U tom pitanju Moo, Schreiner i Wright imaju pravo, a Wilson nema.

Prava komplementarnost

Sada smo ispitali Wilsonovu središnju tezu: u svakoj su fazi biblijske povijesti muškarci ti koji imaju zadaću čuvati i štititi Božji narod. Ustanovili smo da je pogrešna u pogledu biblijske povijesti, da proturječi biblijskoj teologiji i da nije dosljedna u svojoj biblijskoj egzegezi. Wilsonov članak ne uspijeva pružiti biblijski temelj za komplementarizam.

Stvarnost Wilsonova stajališta jest da ono uništava lijepu razliku između muškaraca i žena. To čini zato što niječe punu biblijsku komplementarnost muškaraca i žena, stvorenih na Božju sliku. Dok muškarce ne ograničava, žene ograničava na način koji Bog ne namjerava. Blokira doprinos žena vodstvu crkve.

Time se crkva lišava darova i bogatstava koje joj je Bog darovao. Komplementarist Wayne Grudem s pravom je rekao:

> *Bog je ženama dao mnogo uvida i mudrosti … i … svi vođe crkava koji propuštaju iskoristiti mudrost žena doista postupaju ludo.*[32]

No u Wilsonovu članku pogrešno je još ponešto.

Prenaglašavanje spolne razlike

Kako Wilson razumije biblijsku povijest, žene u njoj služe samo kao žene, na način koji nadopunjuje muškarce. Nabraja oko 26 primjera i kaže:

> *U svakom od tih slučajeva dotične žene služe Božjem narodu upravo kao žene.*

Objašnjava:

> *Snaga tih primjera leži u činjenici da žene mogu činiti svakakve stvari koje muškarci ne mogu ili ne čine, i obrnuto.*

To je lako razumjeti u slučaju kao što je Marija, Isusova majka. Samo žena može biti majka. No za mnoge njegove druge primjere mirne se duše može reći da su čudni. Na primjer:

- Debora predvodi Izrael; ali i muškarac bi mogao predvoditi Izrael, i mnogi su to činili.
- Ana i Marija sastavljaju psalme i pjesme koje se nalaze u Svetom pismu, ali to čine i David i Asaf.
- Hulda i Filipove kćeri prorokuju; ali to čine i mnogi muškarci.
- Kloja vodi crkvu, ali to čine i muškarci.
- Lidija vodi posao; ali i muškarac može voditi posao, i mnogi to čine.
- Evodija i Sintiha Pavlove su suradnice u evanđelju; ali to su i mnogi muškarci – Pavao upotrebljava isti grčki pojam (sunergos) da opiše Timoteja, Apolona, Silvana (Silu) i Tita.
- Junija je apostol, ali to su i mnogi muškarci.

Voditi Izrael, sastavljati pjesme, prorokovati, voditi crkvu, voditi poduzeće, surađivati u evanđelju i raditi kao apostol nisu zadaće vezane uz spol, kao što su zadaće oca ili majke.

Wilson je toliko zaokupljen svojom idejom da sve ljudske djelatnosti promatra kao spolno diferencirane da 1 Tim 5,1-2 krivo čita i krivo primjenjuje.

Pavao savjetuje Timoteju: „Starijega čovjeka ne ukoravaj, nego ga hrabri kao oca, mlađe muškarce kao braću, starije žene kao majke, mlađe žene kao sestre, u svoj čistoći.“ (ESV) Wilson priznaje da je kon-

tekst toga savjeta „odnos prema ljudima u Božjoj obitelji“. No smatra da to vrijedi i „na radnom mjestu“ te nam savjetuje da se prema kolegama na poslu odnosimo izričito kao prema očevima, majkama, sestrama ili braći, a ne kao prema „spolno neutralnim jedinkama ili bespolnim, homogenim radnicima“.

Pravnice ili znanstvenice smatrale bi čudnim kad bi ih kršćanin pravnik ili znanstvenik na radnom mjestu doživljavao ponajprije kao majku ili sestru, a ne ponajprije kao kolegicu čiji je spol za njezin posao (u najboljem slučaju) od male važnosti. Čini se da je Wilson zaboravio vlastitu raniju opomenu, koju izvodi iz Post 1,27:

> *Muškarci i žene zajedno nose Božju sliku, a naš je identitet mnogo temeljnije određen našim ljudskim postojanjem nego našim spolom. Mi smo ponajprije ljudi, a tek na drugom mjestu muškarci ili žene …*

Ta opomena uspostavlja pravu ravnotežu. Žena na rukovodećem položaju ili zaposlenica služi ponajprije kao rukovoditeljica ili zaposlenica, a tek na drugom mjestu kao žena. Kao žena možda donosi mješavinu osobina i uvida koji se razlikuju od muških. To je doduše prednost komplementarnosti, ali nije glavno obilježje njezina vodstva ili rada.[33]

Zaključak

U komplementarizmu ima mnogo darovitih učitelja Biblije koji se s Božjom riječju u pravilu pomno odnose. No kad razmišljaju o muškarcima i ženama, čini se da to stvara maglu koja im zamagljuje čitanje i razmišljanje.[34]

Wilson završava napomenom da crkvu treba promatrati kao obitelj. Slažemo se s njim, ali on pogrešno pretpostavlja da je to opravdanje za ograničavanje vodstva na muškarce:

> *Nijekati da žene [sic] mogu biti starješine zvuči kao nijekati da žene mogu biti predsjednice uprave, ali je prije kao nijekati da žene mogu biti očevi i da muškarci mogu biti majke.*[35]

Uz svo poštovanje prema našem bratu, to je zbrkano i nebiblijsko.

Zbrkano je jer proturječi samoj svrsi komplementarnosti. Sam Wilson kaže:

> *U kršćanstvu muškarac i žena zajedno nose Božju sliku, pri čemu ni muškarac ni žena nisu kadri potpuno je izraziti bez onoga drugoga.*

Muškarci i žene jednaki su (ljudi stvoreni na Božju sliku) i ujedno se međusobno razlikuju (stvoreni kao muškarac i žena). Ukoliko su jednaki, i muškarci i žene mogu pokazivati dobar karakter i imati sposobnosti duhovnog vodstva. Ukoliko su različiti, mogu davati različite doprinose vodstvu. Dok je sam Isus bio savršena slika Božja, vođe crkve nisu Isus. U praksi se puni izražaj Božje slike po vođama crkve olakšava kad su oni i muškarci i žene. Lijepa se razlika pokazuje u zajedničkom vodstvu.[36]

Nebiblijsko je jer Sveto pismo nigdje ne upotrebljava „očeve“ kao metaforu za starješine crkava ili kao njihov opis. Biblijska metafora o crkvi kao obitelji ne prikazuje nekoga zemaljskog pastora kao glavu obitelji, nego Boga kao Oca, a Božji narod kao djecu (Iv 1,12-13), s Isusom kao prvorođencem, a vjernicima kao njegovom braćom i sestrama (Rim 8,29; Heb 1,5-6; 2,10-11). Naši su vođe naša starija braća i sestre u Kristu. Vjernici su Božja obitelj, a ne obitelj starješina.

Još jednom valja naglasiti da shvaćanje prema kojemu su i žene i muškarci sposobni vršiti službu i vodstvo ne znači da su žene i muškarci potpuno zamjenjivi i bez razlika. Vjerovanje da oboje mogu voditi nije skliznuće u svjetovne ideologije rodnog identiteta. U tom se smislu slažemo s mnogo čime što Wilson u prvom dijelu svoga članka kaže o razlikama u stvaranju; razvoj u drugom dijelu, da se povuče apsolutna razlika u prikladnosti za službu starješine, pogrešan je, kao što smo pokazali.

Komplementarizam, koji krivotvori lijepu razliku, i dalje šteti mnogim crkvama i mnogim vjernicima te ih ograničava. On nije biblijski. On nije nužan. On je tragedija. Neka se magla raziđe. Vrijeme je da ga ostavimo iza sebe.

Autori:

Andrew Bartlett QC, autor knjige Men and Women in Christ: Fresh Light from the Biblical Texts (IVP, 2019).

Dr. Ian Paul, slobodni autor, teolog i bloger, Associate Minister u St. Nic's Church u Nottinghamu (Ujedinjeno Kraljevstvo), gostujući predavač na St. Hild College u Sheffieldu (Ujedinjeno Kraljevstvo), nekada dekan za studije i predavač Novoga zavjeta na St. John's College u Nottinghamu (Ujedinjeno Kraljevstvo).

Kritiku podupiru:

Katia Adams, glavna pastorica crkve The Table Boston Church (SAD), autorica knjige Equal: What the Bible Says about Women, Men and Authority (David Cook, 2020).

Simon Benham, glavni pastor crkve Kerith (Ujedinjeno Kraljevstvo).

Terran Williams, autor knjige *How God Sees Women: The End of Patriarchy* (*Kako Bog vidi žene. Kraj patrijarhata*) (Spiritual Bakery, 2022), pastor crkve Signal Church u Cape Townu (Južnoafrička Republika).

Izvornik: Ian Paul i Andrew Bartlett, „Spoiling the Beautiful Difference“, psephizo.com, 24. lipnja 2022., https://www.psephizo.com/biblical-studies/spoiling-the-beautiful-difference/

Bilješke

1. Komplementarizam je sustav tumačenja Biblije koji je razvijen u SAD-u 1970-ih i 1980-ih godina. U biblijsko je tumačenje uveo sociološki pojam muških i ženskih „uloga“ kako bi zagovarao isključivo muško vodstvo u obitelji i u crkvi. Od većine povijesnih reformiranih shvaćanja razlikuje se po tome što ne zahtijeva dosljedno isključivo muško vodstvo i u širem društvu.
2. Denny Burk, „Usputna postaja na putu prema egalitarizmu: osvrt na knjigu Aimee Byrd Recovering from Biblical Manhood & Womanhood“, 7. srpnja 2020. Dostupno na https://equip.sbts.edu/article/way-station-egalitarianism-review-essay-aimee-byrds-recovering-biblical-manhood-womanhood/
3. Svoju priču pripovijeda i Sveto pismo objašnjava u knjizi: Terran Williams, How God Sees Women: The End of Patriarchy (Spiritual Bakery, 2022) (dostupno na www.terranwilliams.com ili na Amazonu).
4. Pozitivan prikaz njegove objavljene doktorske disertacije: https://www.psephizo.com/biblical-studies/does-god-discipline-those-whom-god-loves/ i intervju s njim o njegovoj izvrsnoj knjizi *God of All Things*: https://www.psephizo.com/reviews/what-can-the-material-world-teach-us-about-god/.
5. Objavljeno na njegovoj mrežnoj stranici Think Theology 20. studenoga 2020.: https://thinktheology.co.uk/blog/article/beautiful_difference_the_complementarity_of_male_and_female Esej je uz manje izmjene ponovno objavljen na mrežnoj stranici Gospel Coalition 20. svibnja 2021.: https://www.thegospelcoalition.org/article/beautiful-complementarity-male-female/
6. Na primjer, utvrđenje da muškarci i žene nisu istovjetni i zamjenjivi. Vidi prvu polovicu, prikazanu na https://www.psephizo.com/gender-2/beautiful-difference-the-complementarity-of-male-and-female/.

7. Kako ne bismo prešli okvire ovoga članka, naša se rasprava usredotočuje na vodstvo crkve, a ne na obitelj. Primjećujemo da Wilsonova rasprava o braku i obitelji potpuno zanemaruje najdulji odlomak Novoga zavjeta o braku i osobnim odnosima između muža i žene (1 Kor 7), jedino mjesto na kojem Pavao izričito poučava o autoritetu i donošenju odluka u braku. Taj je odlomak komplementaristima pomalo neugodan jer pokazuje da muž i žena imaju jednak autoritet i da odluke treba donositi u međusobnom dogovoru (r. 4-5). Za opširan prikaz vidi Andrew Bartlett, Men and Women in Christ: Fresh Light from the Biblical Texts (IVP, 2019), poglavlje 2.
8. Više o Mirjam, Debori i Huldi te odgovore na komplementarne pokušaje da se umanji njihova vodeća uloga naći ćete u Men and Women in Christ, 91-94 (poglavlje 5, pod „Women's leadership and authority in the Old Testament“).
9. Većina tumača primjećuje da je grčki tekst Dj 18,19-21 neobičan i nedosljedan; prirodno je čitanje da su Priska i Akvila ondje osnovali crkvu, ali Luka pazi da spomene Pavlovu tijesnu povezanost s njezinim nastankom. Vidi Howard Marshall Acts (TNTC) 1980, 301; Ben Witherington Acts of the Apostles 1998, 557-8.
10. O tome kako je Priska ispravila Apolona, jednoga od glavnih učitelja crkve, vidi Men and Women in Christ, 207, 227 (poglavlje 11, pod „The nature of the disagreement“ i pod „3. Authoritative teaching as a special category?“), 240 (poglavlje 12, pod „The historical context“).
11. O Junijinoj apostolskoj službi vidi Men and Women in Christ, 299-306 (poglavlje 14, pod „Women's prominence in the young churches“). U cijeloj povijesti Crkve, sve do nedavne pojave komplementarizma, Junija je smatrana misijskom apostolicom. Njezin istaknuti položaj vjerojatno objašnjava zašto je bila zatvorena zajedno s Pavlom. U svom članku Wilson s pravom priznaje da je Junija bila apostolica.
12. Od 54 engleske verzije na Bible Gatewayu (stanje: svibanj 2022.) samo četiri prevode hebrejsku riječ שמר s „čuvati stražu“. Osim toga, četiri je prevode s „bdjeti nad“, a jedna s „paziti“. NIV i ESV izražavaju opći konsenzus („to work it and take care of it“; „to work it and keep it“).
13. Vidi kontekst upotrebe riječi 'ēzer u Izl 18,4; Pnz 33,7.26.29; Ps 20,3; 33,20; 70,6; 89,20; 115,9-11; 121,1-2; 124,8; 146,5; Hoš 13,9; Iz 30,5; Dn 11,34. (U nekima od tih mjesta riječ je o tome da se zaštita kojoj se nadalo ne pruža.)
14. Osim toga, Wilson kaže da je Adam odgovoran za pad u grijeh i da svi umiremo u Adamu, a ne u Evi. No Bog u Post 3 poziva na odgovornost i Adama i Evu. Da ne bismo pogrešno shvatili Post 2-3, moramo uočiti da autor vješto iskorištava dvoznačnost „Adama“ kao pojedinca i „Adama“ u smislu „čovječanstva“. Tako je, na primjer, u Post 3,22-24 na prvi pogled isključen samo Adam, ali se misli na čovječanstvo. Pavlova argumentacija u 1 Kor 15,22 počiva na shvaćanju „Adama“ kao predstavnika čovječanstva.
15. Možda je to žena kakvu majka kralja Lemuela zamišlja kao njegovu buduću suprugu: vidi Izr 31,1.
16. Više o Otk 21,12-14 vidi Ian Paul, Revelation (Tyndale New Testament Commentaries), 349-350.
17. Za neke primjere vidi Mt 19,28; Mk 10,30; Lk 20,34-35; 2 Kor 5,17; Ef 1,21; Tit 2,12; Heb 6,5. Kratku, ali sveobuhvatnu studiju o toj temi i njezinu značenju nalazite u: Ian Paul, Kingdom, Hope, and the End of the World; living in the now and not yet of eschatology (Grove Books, Cambridge, 2016).
18. Lk 22,49-51; Mt 5,39.44; 1 Pt 2,21-23; Rim 12,17-21; 2 Tim 2,25; Jak 5,20.
19. Lk 22,38 („dosta je“) ili je ukor ili izjava da su dva mača dovoljna kako bi se osiguralo da njihov put u Getsemanski vrt i njihov boravak ondje ne budu prijevremeno prekinuti. U Rim 13,1-4 objašnjava se zadaća vlasti, a ne zadaća crkve.
20. Sam je Wilson 5. svibnja 2022. napisao: „Isus se nikada nije služio nasiljem protiv ljudi, ni da bi obranio sebe ni da bi zaštitio nevine. On uči svoje učenike da žive jednako tako, da se ne opiru zlu i da okrenu i drugi obraz (Mt 5; Lk 6). Svaki put kad učenik pokuša upotrijebiti nasilje ili zaprijeti njime u okviru evanđelja, čak i kad je riječ o obrani nevinih, Krist ga ukori (Lk 9 i 22; Iv 19). Apostoli redovito prikazuju Isusovo trpljenje kao primjer koji vjernici trebaju slijediti (Rim 12; Fil 2; 1 Pt 2). ... . Naša borba nije sa svjetovnim neprijateljima ni svjetovnim oružjem (Ef 6). Kršćani ne pobjeđuju ubijanjem, nego umiranjem: krvlju Jaganjca, riječju svoga svjedočanstva i time što ne ljube svoj život sve do smrti (Otk 12).“ https://thinktheology.co.uk/blog/article/how_should_christians_think_about_gun_control
21. Valja također uočiti da je razvoj posebnoga (muškog) levitskog svećeništva i sam znak neuspjeha Izraela, jer nastaje tek nakon što je narod zlatnim teletom zaveden na idolopoklonstvo (Izl 32), protiv kojega se pobunjuju samo leviti (r. 26-29). Božja prvotna namjera za njegov narod bila je da svi budu „kraljevstvo svećenika“ (Izl 19,6), a ta se vizija sada ostvaruje u Kristu i po Kristu (Otk 1,6).
22. 1 Pt 3,7 aludira na tu činjenicu. Petar time želi reći da kršćanski muževi trebaju biti obzirni prema svojim ženama. To je zanimljiv primjer tjelesne komplementarnosti, jer su žene u pravilu jače od muškaraca kad je riječ o izdržljivosti, podnošenju boli i podnošenju hladnoće.
23. U 1 Kor 14,26 oni koji donose proroštvo ili nauk mogu biti muškarci ili žene, kao što vidimo u 11,2-14,33. Riječ za „nauk“ ovdje je didachē, koja se upotrebljava i za Pavlov nauk u 1 Kor 14,6 te za nauk Isusa, apostola, Timoteja i starješina (Mt 7,28; Dj 2,42; 2 Tim 4,2; Tit 1,9). Što se tiče ograničenja govora žena u 1 Kor 14,34-35, postoje snažni rukopisni pokazate-

lji da su ta dva retka dodatak koji ne potječe od Pavla. Oni koji ih smatraju izvornima tek trebaju pružiti (a) doista vjerojatno objašnjenje dokaza koje je u skladu s njihovom navodnom izvornošću i (b) zadovoljavajuće čitanje toga kako se uklapaju u kontekst. Vidi Men and Women in Christ, poglavlja 9 i 10.

24. Postoje dva popisa, u 1 Tim 3,1-7 i u Tit 1,5-9. Odlomak u Prvoj poslanici Timoteju nešto je opširnije sročen. Naš pregled popisa preuzet je iz Men and Women in Christ, 318-319 (poglavlje 15, pod „Do Paul's requirements include or exclude women?“).
25. Tako je, na primjer, u Dj 17,34 Damara (žena) među andres (muževima) kojima se Pavao obraća (17,22) i koji odgovaraju na Pavlovu poruku. Opširna rasprava nalazi se u Men and Women in Christ, 319-323 (poglavlje 15, pod „Do Paul's requirements include or exclude women?“). Hebrejska je upotreba jezika slična. Zapovijed „Ne poželi žene bližnjega svojega“ (Izl 20,17) ne dopušta ženi da poželi muža svoje susjede.
26. Douglas Moo, 'The Interpretation of 1 Timothy 2:11-15: A Rejoinder'. (1981) TrinJ 2, nova serija: 198-222, 211; Tom Schreiner, 'Philip Payne on Familiar Ground: A Review of Philip B Payne, Man and Woman, One in Christ' (2010) JBMW 15, br. 1: 33-46, 35.
27. Recovering Biblical Manhood and Womanhood: A Response to Evangelical Feminism, 56.
28. Izr 1,8; Dj 16,40; 1 Kor 1,11; Kol 4,15; 1 Tim 5,14; 2 Tim 1,5; 3,14-15.
29. Više o 1 Tim 2 u Men and Women in Christ, poglavlja 11-13 i dodaci 3-6, te u How God Sees Women, poglavlje 7.
30. Budući da je popis uvjeta više smjernica nego propis, nema proturječja između 1 Tim 3,2 („sposoban poučavati“) i 5,17 (samo neki starješine propovijedaju i poučavaju). Uočite također da, obrnuto, darovita osoba može poučavati, a da nije starješina (1 Kor 14,26; Kol 3,16).
31. Više pojedinosti i prijedloga tumačenja naći ćete u Men and Women in Christ, 325-326 (poglavlje 15, pod „Do Paul's requirements include or exclude women?“) i u How God Sees Women, dodatak 5, 339-341.
32. Systematic Theology: An Introduction to Biblical Doctrine (1994), 944.
33. Kad razmatramo praktične učinke spolne diferencijacije u društvu, korisno je prisjetiti se da je većina razlika između spolova manja od razlika između pojedinih ljudi. Najbrži muški trkači brži su od najbržih trkačica, ali sprinterica trči brže od muškog teologa.
34. Za još neke primjere te pojave vidi kratki odgovor Andrewa Bartletta na neke čudne prikaze njegove knjige u 'Complementarianism and a listening problem?', objavljeno na Word from the Bird 11. ožujka 2022., https://michaelfbird.substack.com/p/complementarianism-and-a-listening?s=r. (Ali molimo, ne učitavajte previše u ono što mislimo. Doživjeli smo i slučajeve u kojima je pristrana ideološka privrženost egalitarizmu imala sličan učinak.)
35. Povijesno gledano, teolozi koji su smatrali da samo muškarci mogu voditi to su ograničenje dosljedno primjenjivali na cijelo društvo, a ne selektivno na vodstvo crkve. Vidi https://www.psephizo.com/biblical-studies/the-historic-reading-of-1-tim-2/
36. Ovdje valja napomenuti da to ne znači da bi žene i muškarci trebali u jednakom broju biti vođe, učitelji ili govornici na konferencijama, nego samo da nema biblijskog opravdanja za apsolutnu zabranu žena na položajima vodstva. Raspravu o toj temi naći ćete na https://www.psephizo.com/gender-2/should-women-be-on-platforms/ i u člancima koji slijede.